

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN KIRIM TATARLARI TARAFINDAN KURTULUŞ VESİLESİ OLARAK GÖRÜLMESİ VE FAALİYETLERİ

Kemal GURULKAN*

Rusların 1783 yılında Kırım'ı ilhakı ile uygulanmaya başlayan Ruslaştırma faaliyetleri siyasî ve kültürel olarak yarımadanın Türk millî kimliğinden arındırılmasına yönelik idi. Bu faaliyetler, Kırım Tatarlarının işgalin daha ilk yıllarından itibaren özellikle Osmanlı coğrafyasına yönelik göçlerine sebep olmuştur. Bu tarihten sonra her Osmanlı-Rus savaşının ardından Kırım Tatarları'na yönelik Rusya düşmanları için beşinci kol faaliyetleri suçlaması, topraksızlaştırma politikaları, vakıf mallarının çeşitli yöntemlerle kamulaştırılıp el değiştirmesi ve nihaî olarak Hıristiyanlaştırılma tehlikesi bu göçlerin en temel sebepleri olmuştur. 1853-1856 Kırım Savaşı'nın ardından bir kitle göçüne dönüşen bu faaliyet 1859-1864 arasındaki göçlerle zirve noktasına ulaşmış ve Kırım'da yaşayan Kırım Tatar nüfus bu tarihten itibaren azınlık durumuna düşmüştür.

İsmail Bey Gaspıralı'nın faaliyetleri ile bir millet bilinci oluşturma gayretlerine kadar geçen süreç Kırım Tatarları için tam bir karanlık yüz yıl olmuştur. İsmail Bey Gaspıralı'nın fedakârca ve legal yollardan çalışma metodu sayesinde uzun soluklu devam eden faaliyetleri neticesinde Kırım'da ceditçi bir nesil yetişmiştir. 1905 Rus-Japon Savaşı'nda Rusya'nın yenilmesi ile Rus idarî sisteminde meydana gelen çalkantılardan istifade ile nispi bir rahatlama devresine girilmiştir. Bu devrede gerçekleştirilen faaliyetler Kırım Tatar millî varlığı adına zayıf da olsa yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmuştur.

Kısa süren bu devrenin ardından bütün Rusya topraklarında ol-

---

* Araştırmacı, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, e-mail: kgurulkan@gmail.com

duğu gibi Kırım'da da meşrutî hava sona ermiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın meydana getirmiş olduğu buhranların Rusya'yı yeni bir inkılâba sürüklemesi Kırım Tatarlarını Kırım'ın mukadderatını ele almak¹ ve hiç değilse Kırım'ı Rusya'daki kaos ve terör ortamından korumak adına bir idare kurmak fikrine yönlendirmiştir².

1905 inkılâbı ile gelişmeye başlayan Kırım Tatar Millî Hareketi mensupları için inkılap düşüncesinin ve siyasetin merkezi İttihat ve Terakkî başta olmak üzere Osmanlı Devleti idi. Gerek 1905 Rus inkılâbı gerekse 1908 Osmanlı inkılâbı birçok Kırım Tatar gencinin İstanbul'a giderek orada tahsil görmesini mümkün kıldı. Kırım'da bulunan okullara öğretmen yetiştirmek için Ruslar tarafından Ak-mescit'te kurulan ve dinî ilimlerden başka bütün eğitimin Rusça olduğu "Tatar Darulmuallimini" mezunları ile İstanbul'da eğitim görenek dönemler, çocuklar ve gençleri milliyet dairesinde terbiye etmeye başlamışlardı.

Hem Gaspıralı'nın hem de *Genç Tatarlar*³'ün fikrî ve siyasî mi-

¹ Cafer Seydahmet Kırimer, "Bizi istiklâl sevkeden bir âmil de inkılâp devrinin idealist havası olmuştu. Hakka, adalete, insanlığa bel bağlamıştık. Birinci Cihan Harbi'nde her iki savaşıyan tarafın da her milletin kendi mukadderatını tayin hakkını propaganda etmesi, bizim için bir ümit kaynağı olmuştu." diyerek I. Dünya Savaşı'nın kendileri için ne ifade ettiğini dile getirmektedir. Cafer Seydahmet Kırimer, **Bazı Hatıralar**, İstanbul, Emel Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı, 1993, s. 208.

² Kurultay hükümetinin Hariciye ve Harbiye Müdürlüğü'nü üstlenen Cafer Seydahmet 23 Aralık 1917'de Kurultay Kanûn-ı Esâsisi'ne yemin töreninde askerlere yapmış olduğu konuşmasında bu durumu şu sözlerle dile getirmektedir: "*Kırımlılar istidatsız değildi. Onun eli ayağı bağlı idi. Esaret zincirleri kırılınca o kendi büyük ecdadının gittiği adalet, hak, hürriyet yolunu buldu. Koca Rusya devleti anarşistler, ateşler içinde yandı, 170 milyonluk Rusya ahalisinden elli kişinin bile hayatı tehlikeden salim olmadığı, her tarafta katiller, baskınlar, cinayetler icra edildiği Rusya'nın hayat-ı umümiyesi tehlikeler, felaketler içinde kaldığı, Rusya'nın her biri kana boyandığı, Rusyaluların hukuk-ı şahsiye ve medeniyesi ayaklar altına alındığı ve intizamı muhafaza ile emniyet-i umumiyeyi saklamış ve Kırım'ı ve Kırımlıları ezdirmemiştir. Koca Rusya'nın her tarafında hükümeteşizlik, kanunsuzluk, adliyesizlik, adaletsizlik, itaatsizlik hüküm sürdüğü bir zamanda Kırım Müslümanı, umümi, müsavi, gizli ve bilâ vasıta esaslar üzerine sayladığı vekillerden mürekkep bir kurultay toplayarak Kanûn-ı Esâsi çizdikten sonra Meclis-i Müessisânını Meclis-i Mebusana tahvil ederek hükümet-i milliyeye teşkil etti. Bugün umum Kırım'ı muhafaza eden, Kırım'da emniyet-i umumiyeyi yaşatan, Kırımlıların hayat, namus, mal ve canlarını saklayan işte bugünkü Kırım hükümet-i milliyesidir"* Metnin tümü için Bkz. Kırım'da Bir Resmî Geçid, **Kırım Mecmuası**, Sayı: 3, s. 1.

³ 1905-1909 yılları arasındaki inkılâpçı ve/veya milliyetçi eğilimlerdeki ilerici Kırım Tatar aydınlarının umumi hareketlerini tanımlamak için kullanılan bir tabirdir. Bu aydın gençler 1907 yılında Kırım Karasubazar'da Abdurresîd İbrahim'in yayınladığı *Vatan Hadimi* dergisi etrafında birleşmişlerdi.

rasını devralan bu Kırımlı talebelerden bir kısmı 1909 sonlarında İstanbul'da Vatan Cemiyeti adında gizli bir teşkilat kurdular⁴. Numan Çelebi Cihan, Cafer Seydahmet ve Abdülhakim Hilmi Arifzade'nin öncülüğündeki bu gençler Çarlık rejimine karşı amansız bir düşmanlık beslemekte ve Kırım Tatarları'nın kendi millî kaderlerine sahip olmaları gereğine inanmaktaydılar. Vatan Cemiyeti Kırım'la da irtibata geçerek bu gibi gruplarla birleşti ve I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden az öncesine kadar Kırım'ın hemen her yerinde gizli siyasî hücreler oluşturmayı başardı. Bu faaliyetler I. Dünya Savaşı sırasında da sürdü⁵.

Bolşevik ihtilâli, Kırım Tatar milliyetçilerine faaliyetlerini alenen yürütebilme imkânı verdi. Altyapısı Vatan Cemiyeti mensuplarınca hazırlanmış olan millî hareketle 7 Nisan 1917'de Kırım'ın her tarafından 2000 delegenin iştiraki ile Akmescit'te Kırım Müslümanları Vekilleri Kongresi toplandı ve Kırım Müslümanları İcra Komitesi seçildi⁶. Başkanlığına ise henüz Kırım'a gelmemiş olan Numan Çelebi Cihan getirildi. Vakıf İdaresi'ne de el konularak başına Cafer Seydahmet getirildi.

Kırım Tatarlarının bu faaliyetleri Rus basını tarafından yeniden hanlık kurma faaliyeti olarak lanse edilmekte ve ülke sakinleri Tatar "diktatörlüğü" tehdidinden söz edilerek korkutulup provakasyonlar tertip edilmeye çalışılmakta idi⁷.

Yüz elli senelik Rus esareti devresinin tahrip ettiği pek çok millî müessesenin yeniden ele alınıp düzenlenmesi gerekiyordu. Bahçesaray'daki tarihî Han Sarayı millî müze olarak ilan edildi⁸ ve üzerine Kırım Tatar bayrağı çekildi. Kırım Tatar Millî Meclisi'nin (Kurultay) teşkili için seçim hazırlıklarına başlandı. Kadın-erkek yirmi yaşını doldurmuş her Kırım Tatarı'nın doğrudan oy kullanmasıyla yapılan seçimler sonucunda teşekkül eden kurultay 9 Aralık 1917'de

⁴ Hakan Kırımlı, **Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler (1905-1916)**, Ankara 1996, s.201

⁵ Hakan Kırımlı, "Rus İdaresi Dönemi," **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: XXV, 458-465.

⁶ **BOA**. HR. SYS, 2371/1 Hariciye Müdürü Cafer Seydahmet tarafından Sadrazam Talat Paşa'ya gönderilen 28 Nisan 1918 tarihli mektupta Kırım'da meydana gelen gelişmeler anlatılmış, mektup Osmanlı hariciyesi tarafından 6 Mayıs 1918 tarihinde bilgilendirmek amacıyla Almanya Sefirine iletilmiştir.

⁷ Kırimer, **a.g.e.**, s. 167.

⁸ **Kırım Mecmuası**, Sayı: 3, s. 53.

Bahçesaray'da toplandı. Türk-İslâm dünyasının ilk demokratik seçim örneği olan bu seçimlerle oluşan Kurultay'ın eş başkanları Hasan Sabri Ayvazov, Cafer Ablayev ve Abdülhakim Hilmi seçildi.

1917 inkılâbının ardından Kırım'da ortaya çıkan üç fikir vardı. Birisi Kırım'ı Almanların müstemlekesi halinde görmek (Almanlar), diğeri Kırım'ı şimdilik büyük Rusya'ya rabt etmek (Ruslar), üçüncüsü ise Kırım'ı tamamıyla müstakil kılarak Türkiye siyasetine isnâd ettirmek (Müslümanlar). İşte böyle bir ruh hali içerisinde Kırım Müslümanlarının oluşturdukları Kurultay Hükümeti, Kırım'ı Ukrayna'nın kabarmış olan iştihasına kaptırmamak gayreti ile ve tek başlarına⁹ Kırım'da müstakil bir idare kurmaya ne nüfus ekseriyeti ve ne de idarî tecrübe olarak yeterli olmadıkları için “*Kırım, Kırımlılarındır!...*” şiarıyla hareket etmeye başlamışlardır¹⁰.

Kırım'ın geneline şâmil bir meclis oluşuncaya kadar, Kırım'da anarşiyi önlemek, millet işlerinin yürümesini temin etmek maksadıyla oluşan Kurultay'ın hazırlamış olduğu on sekiz maddelik Kanûn-ı Esasi ile¹¹ Kırım Tatarlarının demokratik bir halk devleti olarak organize olmak istediklerini görmekteyiz. Kanûn-ı Esâsi'nin Kırım Mecmuası'nda yayınlanmış olan metnine baktığımızda modern bir devletin gereklerinin düşünüldüğü, modern manada Türk dünyasında ilk olan kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilerek gözler önüne serilmektedir. Bunun dışında eşitlik, şeffaflık, doğrudan seçim, gizli oy, açık tasnif usullerinin benimsenmiş olduğu görülecektir¹².

Kurultay hükümetinin kurulması ve faaliyete başlamasıyla bir-

⁹ Kırimer, a.g.e., s. 207 “Çelebi Cihan bütün zorlukları görüyor, durumun ağırlığını tamamıyla anlıyordu. Kırım'da istiklâl değil, mülkî muhtariyet kurma işinde bile, Tatarlardan başka milletlerin hepsinin Ruslarla gideceğini, onların hiçbir şekilde bu yola girmeyeceklerini ileri sürerek *Mademki zaten yalnız kalacağız, daha iyisi, ilk fırsatta Kırım mukadderatını doğrudan doğruya bizim kendi elimize almamız lazım gelir* fikrinde idi.”

¹⁰ Millet Gazetesi'nde Hasan Sabri Ayvazov “Kırım Kırımlılarındır!...” başlığı ile yazmış olduğu makalede “Kırım'da kurulacak şekl-i hükümet ve yaşatılacak tarz-ı idare ise halk cumhuriyeti esasına müstenid olmalıdır. Bizim bundan başka bildiğimiz yol, bundan başka tanıdığımız idare yoktur. Kırım'ı Kırımlıları bilâ tefrik din ve milliyet memnun ve mesut edecek, Kırım ve Kırımlıları necat ve selamete götürecek ancak her milletin hukukunu tanıyan, her milletin emellerinin yaşatılmasına hizmet eden idare-i cumhuriyedir” diye yazarak durumu ifade etmektedir. A.e., s. 206, 235, 276.

¹¹ Kurultay'da yapılan konuşmalar ve ilân edilen bu Kanûn-ı Esâsi günlerce gazete sütunlarını işgal etmiş ve Kırım'ın her köşesinden hatta Sivastopol'da bulunan Pamyat Merkury Savaş gemisi heyetinden tebrik telgrafları gelmiştir. **Kırım Mecmuası**, Sayı: 3, s. 53

¹² **Kırım Mecmuası**, Sayı: 2, s. 21

likte, Kırım'da silahlı bulunan Müslüman atlı ve piyade askeri Kanûn-ı Esasî üzerine yemin ederek yarım adada bulunan bütün halkların huzur ve sükûnu için vazifeye başlayınca, istiklâl konusunda iyimser bir hava ortaya çıkmıştır. Hariciye ve Harbiye Müdürü Cafer Seydahmet yemin töreninde askerlere yaptığı konuşmada “Kırım artık kurtuldu. Rusya’da ne gibi tebeddülât olursa olsun Kırım ve Kırım Müslümanları kendi iradesiyle tayin ettiği yoldan katiiyen dönmeyecektir. Bunu umum Kırım işitsin. Yalnız Kırım değil, bütün Rusya işitsin. Hayır, yalnız Rusya değil umum cihan işitsin, umum dünya görsün” diyerek bu sevinç ve güveni ilan etmekteydi¹³. Oysa tehlike sadece Bolşevik tehlikesinden ve ülkedeki anarşiden kaynaklanmıyordu. Ukrayna’nın Kırım hakkında taşkın fikirler beslediklerini¹⁴, hatta Moskova’nın yerine geçmek istediğini anlayacak ve endişelenmeye başlayacaklardı¹⁵.

Kurultay hükümeti, kısa süre içinde Kırım’ın büyük bir kısmını kontrol altına almayı başarsa da, Rus Karadeniz donanmasının ana üssü olan Sivastopol’da bulunan Bolşevik bahriyelileri, Ocak sonunda Bahçesaray ve Akmescid’e yürüdü ve silah kuvvetiyle Kırım Millî Hükümeti’ni, Bolşevik bir hükümetle değiştirdi¹⁶. Bolşeviklerin her tarafta saldırılarını artırdıkları bu sırada¹⁷ Çelebi Cihan Efendi, fedakârca çalışmalar yapmış ve Akmescit Bolşevik çetelerinin eline düştüğü halde oradan kurtulmak için yapılan teklifleri reddetmiştir. Sivastopol Sovyeti’nin reisi Jan Milener kendisini tutuklatırarak otomobiliyle Sivastopol’a sevk ettirmiş ve 23 Şubat 1918’de kurşu-

¹³ “Kırım’da Bir Resmî Geçid”, **Kırım Mecmuası**, Sayı: 3, s. 2

¹⁴ Kırım’ın kurtuluşu için Odesa’da toplanmış bulunan Müslüman Teşkilatları Şurası’nın Ukrayna’nın bu tavırlarına karşı 25 Nisan 1918 verdiği muhtıranın metni için bkz. EK 3.

¹⁵ Kırimer, **a.g.e.**, s. 190-191

¹⁶ Kırımlı, “Rus İdaresi Dönemi”, s. 459-460.

¹⁷ Cafer Seydahmet’in Sadrazam Talat Paşa’ya yazmış olduğu mektupta Bolşeviklerin hükümet-i milliyeyi tehditleri şu ifadelerle anlatılmıştır: “Hükümet-i Milliyeye meclis-i meb’ûsân kararına tevfiқан bütün Kırımlılar Meclis-i Meb’ûsânı’nın itimâ’ını te’minle meşgûl iken programlarında hukûk-ı mukaddese-i milliyeyi tamâmiyle hür ve müstakil olarak tanıdıklarını i’lân itdikleri hâlde bütün milletlerin asırlardan beri vicdân-ı millîlerinde takdisle yükselttikleri emel-i millîlerinin in’ikâsları demek olan mü’essese-i milliyelerini topa tutan ve en büyük bir vahşetle ârâ-yı ümmetle toplanan millet meb’ûslarını katl ve tevkifden çekinmeyen Bolşevikler Kırım hükümet-i milliyesine karşı da tehdîdkâr bir vaz’iyet almış ve kat’î bir ultimatomla askerin terhîsi, Bolşevik merkezî komitesinin emirlerinin icrâ ve infâzını memleketde kırmızı haç teşkilâtına girişilmesini, hükümet-i milliyenin siyâset-i hâriciye ile alâkasını kesmesini, Kırımlılar meclis-i mü’essisânı intihâbâtından sarf-ı nazar edilmesini hükümet-i milliyeden talep ettiler.” **BOA**. HR. SYS, 2371/1

na dizilerek öldürülmüştür¹⁸. Bu süreçten sonra Kırım'da yeniden bir tedhiş dönemi yaşanmaya başlamıştır.

9 Şubat 1918'de imzalanan Brest-Litovsk Barış Antlaşması ile Ukrayna'nın bağımsızlığını tanıyan Almanya'nın Ukrayna hükümetiyle vardığı anlaşma uyarınca Alman orduları Bolşevikler'den temizlemek üzere Ukrayna'yı işgal etti. 21 Mart'ta Alman askerî işgalinin Kırım'a da uzatılması kararı alındı. 19 Nisan 1918'de Alman askerî birlikleri Kırım'a girmeye başladı. Kırım'daki Bolşevik kuvvetlerinin direnişi kolaylıkla kırılarak Nisan ayı sonuna kadar yarımada'nın tamamı Alman ordusu tarafından işgal edildi¹⁹. Bolşeviklere karşı yapılan bu çarpışmalara Kırım Tatar gerillaları da katıldı. Alman askerî idaresi altında Kırım Tatar Millî Kurultayı 8 Mayıs 1918'de yeniden toplanabilme imkânını buldu. Ancak kurultayın bir Kırım Tatar hükümeti kurma teşebbüsü Alman askerî makamları tarafından engellendi. Bunun yerine fiilen Alman askerî idaresinin himayesinde karma bir Kırım hükümeti kurduruldu. Haziran 1918'de teşekkül eden bu Kırım hükümetinde Tatarlar, Bolşevik aleyhtarı Ruslar ve Almanlar yer alırken, hükümet başkanlığını da Litvanya Tatarları'ndan olan General Süleyman Sülkeviç üstlendi. Ukrayna Devleti'nin Kırım'ı ilhak arzuları Sülkeviç hükümetiyle Ukrayna arasında başından itibaren bir siyasî krizin doğmasına yol açtı. Almanya bu kriz sırasında, bir taraftan müttefiki Ukrayna'yı gücendirmemek için Kırım'ı resmen bağımsız bir devlet statüsünde tanımaktan kaçınırken diğer taraftan Ukrayna'nın Kırım'ı ilhakını da kabul etmedi²⁰. Esasen Alman askerî gücüne dayanan Sülkeviç hükümeti Almanya'nın teslim olarak savaştan çekilmesiyle 14 Kasım 1918'de istifa etti²¹.

Osmanlı Devleti ile Münasebetler ve Alman Desteği Meselesi

Kırım'ın Ruslar tarafından işgali ile başlayan ve her savaşta görmüş oldukları baskılar neticesinde hicretlerinin tek istikametinin Aktoprak olarak niteledikleri Osmanlı toprakları olduğunu bir kez daha hatırlatmakta yarar var. Dolayısıyla Kırım Müslümanları için

¹⁸ **Kırım Mecmuası**, Sayı 1, s. 13-14

¹⁹ İstanbul'da yaşayan Kırımlıların kurmuş olduğu Kırımlılar Cemiyeti'nin Almanya'nın işgali dolayısıyla teşekkür yazısı için bkz. "Kırım'ın İstiklâli", **Kırım Mecmuası**, Sayı: 2, s. 40

²⁰ "Hukuk-ı Düvel Nokta-i Nazarından Kırım Devleti", **Kırım Mecmuası**, Sayı: 2, s. 23

²¹ Kırımlı, "Rus İdaresi Dönemi", s. 460

Osmanlı Devleti münasebet kurma ve destek arayışı için ilk hatta tek akla gelen unsur olmuştur. Öğrencilikleri İstanbul'da geçmiş ve 1908 inkılâbının yaşamış olan bir kadronun kurduğu Kurultay hükümetinin istiklâl yolunda yapılması gerekenler ve temel problemlerin çözümü için Osmanlı Devlet adamları ile temas halinde olduklarını ve her aşamada yaşananları ve sıkıntıları paylaştıkları, sonraki aşamada da Kırım'ın Almanlar tarafından işgali sürecinde müttefik Almanya'nın Kırım Tatarlarının istikbal ve/veya istiklâl düşüncelerinde desteklerini temin etmek üzere Osmanlı tavassutunu aradıkları görülmektedir. Osmanlı Arşivi Hariciye Nezareti evrakında bulunan ve büyük çoğunluğu Kurultay Hükümeti'nin Hariciye Müdürü Cafer Seydahmet Bey'in Sadrazam Talat Paşa'ya yazmış olduğu mektuplardan Kurultay hükümetinin bu arayışlarının izlerini görmekteyiz. Kırım Millî hareketinin başlangıçtan itibaren İstanbul'da oluşturduğu ve siyasal ortamı etkilemeyi hedefleyen lobi faaliyetleri olduğunu da burada zikretmek gerekir. Bu sebeple Hasan Sabri Ayvazov başta olmak üzere, Seyit Halil Hattat, Hüseyin Badaninski, Cafer Abdullah gibi millî hareketin etkin isimlerinin temsilci olarak İstanbul'da faaliyette bulduklarını görmekteyiz.

1917'de Çelebi Cihan önderliğinde kurulan Kırım Muhtar İdaresi için de gerçekleşmesi mümkün ya da muhal olsun destek arayışlarında buldukları Osmanlı Devleti için Muhtar İdare azalarından kimisi, yapılacak bir yardım talebinin gerçekleşmemesini ihtimal dışı görürken²² bazıları heyecanlanmakla birlikte mümkün de görmekteydi²³.

Cafer Seydahmet Bey'in Hariciye Müdürü sıfatıyla bir kez görüştüğü ve Kırım meselesini ve Kurultay hükümetinin faaliyetlerini anlattıktan sonra Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın "Siz nasıl Halk Cumhuriyeti mümessili olduğunuzu söylüyorsunuz? O halde bizimle nasıl anlaşma yolu arıyorsunuz? Biz aristokratik bir devletiz!" ifadeleri üzerine Cafer Seydahmet hayal kırıklığına uğramış ve "Paşam biz sizi halkımızın kahramanı olarak tanıdık ve huzurunuzdaki heyecanım da bunun ifadesidir. Biz halkımızı Rus çizmesi altında inlemekten kurtarmak için çırpınan birer halk hadimiyiz. Bizim için

²² Hasan Sabri Ayvazov bunlardan birisidir. Cafer Seydahmet, **a.g.e.**, s. 231

²³ Abdurrahman Sukuti Osmanlı desteği ihtimali üzerine heyecanlanmış ancak yüreğinde bunun mümkün olmadığını da hissetmiştir. Seydahmet, **a.g.e.**, s. 234.

mühim olan rejim meselesi değil halkımızın kurtulmasıdır. Bunun için biz Bolşeviklerle kanlı boğuşmalara atıldık..” demiştir. Enver Paşa ile Kırım Kurultay Hükümeti mümessili Cafer Seydahmet'in anlaşmazlığa düştüğü diğer bir husus da Enver Paşa'nın Kurultay Hükümeti'nin hedef olarak yalnızca Kırım yarımadasını aldığını, oysa tüm Tavrida Eyaleti'nin kurtarılması gerektiği şeklindeki eleştirisi olmuştur. Cafer Seydahmet ise kuzey vilayetlerinde Kırım Tatar nüfusunun ancak yüzde beşi oluşturduğunu ve böyle bir durumda tamamen azınlıkta kalma tehlikesi sebebi ile kuzeyden vazgeçtiklerini izah etmiştir.

Kırım'a yardım için bin-iki bin kişilik bir ordu ile yardıma gitmenin eksikliğini, bunun için de gönüllü bir Kırım Ordusu kurulması gerektiği üzerinde mutabık kalınmış, ancak Cafer Seydahmet bu yardımın acele yapılmasını talep ederek görüşmeden ayrılmıştır. Enver Paşa hakkında ciddi hayal kırıklığına uğradığını ifade eden Cafer Seydahmet'in²⁴ bundan sonraki görüşmelerini ulaşılabildiğimiz belgeler üzerinden daha sıcak ve samimi bulunduğu Sadrazam Talat Paşa üzerinden yürüttüğünü ifade edebiliriz.

Mektupların biri Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya yazılmışken²⁵, diğer mektuplar ise Sadrazam Talat Paşa'ya bazen isim zikredilerek bazen de makamına hitapla yazılmıştır²⁶. Bunlara mukabil bir mektup da Cafer Seydahmet Bey'in ısrarlı isteklerine karşılık olarak Talat Paşa'nın yazmış olduğu cevaptır. Doğrudan Hariciye Nazırı Seydahmet Bey'in yazmış olduğu mektupların yanında Kırım Muhtar Cumhuriyeti siyasî temsilcileri tarafından sunulmuş olanlar²⁷ da yine Hariciye Nezareti evrakı arasında bulunmaktadır.

Gerek Enver Paşa'ya yazmış olduğu mektupta, gerekse Sadrazam Talat Paşa'ya yazdığı mektuplarda Almanların desteğinin sağlanması istenen hususların ortak noktasını şu beş maddede görmek mümkündür:

²⁴ Kıramer, a.g.e., s. 310-311.

²⁵ BOA. HR. SYS, 2372/1_23 (8 Temmuz 1918 tarihli mektup)

²⁶ BOA. HR. SYS, 2373/1_79 (8 Ağustos 1918 tarihli mektup), HR. SYS, 2371/1_80 (16 Ağustos 1918 tarihli mektup), HR. SYS, 2371/5_33 (8 Temmuz 1918 tarihli mektup), HR. SYS, 2371/6_101 (28 Nisan 1918 tarihli mektup)

²⁷ BOA. HR. SYS, 2371/5_34 (9 Temmuz 1918 tarihli Hasan Sabri Ayvazov ve A. Hilmi tarafından Sadrazam Talat Paşa'ya gönderilmiş olan mektup)

1- Kırım Müslümanları kendi emel ve maksatlarına hâdim bir hükûmet teşkiline muvaffak olarak diğer unsurları kendi mevki'-i siyâsileri önünde eğiltemeyeceklerinden Kırım siyâsetine Hükûmet-i Osmaniye'nin müdâhalesi, Kırım istiklâliyet ve devletinin hâl-i fiilde kat'iyet kesbedebilmesi için müstakil Kırım Hanlığı kurması ve bunun içinde hânedân-ı saltanat prenslerinden birisinin nasb ve tayin edilmesi elzendir.

2- Bütün teşkilat, idarenin Müslümanlar elinde bulunması için Kırım Hükûmeti'nin lisân-ı resmîsinin Türkçe olarak Türkiye'den memurîn ve zabîtân gönderilmesi²⁸.

3- Bu âmâlin mevki'-i fiile çıkarılabilmesi için muvakkaten olsun Kırım'ın Türk işgâl-i askerîsi altına alınması.

4- Kırım'la münâsebât-ı siyâsiyenin temini için seri'an buraya bir sefir gönderilmesi.

5- Dobruca'da bulunan Müslümanlar'ın Kırım'a getirilmelerini temin.

Söz konusu mektuplara yansıyan ifadelerden anlaşılmaktadır ki, Kırım Millî Hükûmeti'nin tek dayanağı Osmanlı Devleti'dir. Almanların Kırım'ı Ukrayna'ya bağlamak gibi düşünceleri olması üzerine de bizzat gerekli Alman makamları ile görüşmeler yapmak üzere Berlin'e gitmiş ve orada yaptığı görüşmeler hususunda da Talat Paşa'yı bilgilendirmek suretiyle gerektiğinde kendisinden yardım da talep etmiştir.

Cafer Seydahmet Bey'in kısa zaman aralıkları ile göndermiş olduğu mektuplardaki talepler aynı gayeleri ifade ve temin etmek üzere beş madde üzerinde tespit edilmiş, ısrarla ve güvenle bu maddeler tekrar edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan çekildiği tarih olan 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan çok kısa bir süre önce yapılan ve muhtemel ki gerçekleştirilebilme imkânı olmayan taleplerdi. Buna rağmen Rus işgali ile başlayan ve

²⁸ Cafer Seydahmet bu hususla ilgili görüşlerini şu şekilde açıklamaktadır: "Rus basımında aleyhimize yapılan neşriyat, Milletler Mümessillerini toplantılarında söylenenler, hislerimizi rencide edici sözler, bu teşkilatın bir kuvvet ifade etmemesi ve bu durumu anlayarak hareket hattını tanzim etmemesi arkadaşları fevkalâde sinirlendiriyordu. Bunda haklı idik... Fakat maalesef, tarihimizin yanlış yürümüş olması, bilhassa hicretlerle nüfusumuzun azalmış bulunması, memleket işlerini ele alabilmek için tamamıyla teknik kadrodan mahrum bulunmaktığımız, bize, işi müstakil ele almamıza imkan vermiyordu." Kıramer, a.g.e., s. 256

günümüzde de devam eden süreçte Kırım Müslümanlarının temel dayanaklarının Anadolu Türkleri olduğunu göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Mektuplarda özellikle vurgulanan husus bu kadar gâile ile boğuşulduğu bir zamanda devletin başına yeni bir siyasî sıkıntı açmak olmadığıdır. Ancak Kırım meselesi ile ilgilenmek doğrudan Osmanlı Devleti'nin tarihî bir vazifesi olduğu gibi istikbalde de birebir ilgilenilmesi gereken bir konudur.

İsmail Bey Gaspıralı'nın Osmanlı topraklarına (Aktopraklar) göçle Kırım'da nüfusun azalmasını engellemek üzere vermiş olduğu mücadelenin haklılığını onun öğrencileri durumunda olan Kırım Muhtar Cumhuriyeti azalarının ifadelerinde görmekteyiz. Sık sık nüfus azlığından şikâyet ederek bu durumun giderilebilmesi için geriye göçün temin edilebilmesi için yardım istemeleri ise ayrıca dikkat çeken ve üzerinde durulması gereken temel hususlardır.

Talat Paşa'nın cevabî mektubunda²⁹ ifade edilen hususlar Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu şartlar sebebi ile talepleri yerine getirme imkânından mahrum bulunulduğunun ifadesidir. Kırım Hanlığı'nın yeniden canlandırılmasında ısrar etmenin gereksiz hayal kırıklıklarına sebep olacağından siyaseten uygun olmadığını ifade eden Talat Paşa, buna mukabil müttefikleri Almanya nezdinde Kırım davasının müdafaasından geri kalınmadığını ifade etmektedir.

Kırım Hükümeti'nin İstanbul'da bulunan siyasî temsilcisinin hükümetinden almış olduğu emir üzerine Kırım'a gitmeğe mecbur olması ve kendisinin dönüşüne kadar Kırım Hükümeti tebaasının menfaatlerini himaye vazifesinin Kırımlılar Cemiyet-i Hayriyesi Reisi Mahmud Bey'e verilmesine dair yapmış olduğu başvuru üzerine Bâbıâli Hukuk Müşavirliği'nden 5 Nisan 1919 tarihinde hazırlanan hukukî mülahazada bu talebin kabulü mü, yoksa Kırım'ın siyasî durumu netleşmemiş olduğundan Kırım siyasî mümessili unvanıyla bir memurun Osmanlı Hükümetince tanınmasının mümkün olmadığını beyanı mı gerekeceğinin kararlaştırılması hususunda tereddüt gösterilmesi Osmanlı Devleti'nin artık kendi istiklâl mücadelesine giriştiğini ve Kırım'la ilgilenemeyeceğinin açık göstergesi olmuştur³⁰.

Mektuplar çerçevesinde Osmanlı Arşivi Hariciye Nezareti evra-

²⁹ Bkz. EK 2, BOA. HR. SYS, 2373/1_81

³⁰ BOA. HR. SYS, 2708/6

kında çıkan evraklardan takip edilebildiği üzere Cafer Seydahmet defalarca Berlin'e giderek Almanya'nın Kırım üzerinde salâhiyetli isimleri ile görüşme yolları aramış ve Talat Paşa'dan bu görüşmelerle ilgili tavassutlar aramıştır³¹. Ya da Kırım meselesini izah bağlamında Talat Paşa'nın Berlin'e gitmesini ısrarla rica etmiştir³².

Kırım'da bulunan Alman işgal yetkilileri Ukraynalı müttfiklerini gücendirmemek için Kırım Tatarlarının pek çok çabasını geri çevirmiştir. Almanya'nın teslim olarak savaştan çekilmesiyle Alman askerî gücüne dayanan Sülkeviç hükümetinin de 14 Kasım 1918'de istifa ettiğini belirtmiştik. Sülkeviç hükümetinin çekilmesinin ardından Kırım'da idare fiilen, önce Bolşevikler'den kaçarak Kırım'da toplanmış olan liberal Rus ve Yahudi politikacıların eline geçti. Nisan 1919'da Kırım'a tekrar girmeyi başaran Bolşevik kuvvetleri yarımadaya bir kere daha hâkim oldu. Kırım'da yönetim bir iki kez Bolşeviklerle Beyazlar arasındaki mücadelede el değiştirdikten sonra 12 Kasım 1920'de Kırım'a yeniden ve kesin olarak hâkim oldu. Bu mücadelenin başlangıcında Beyazların katı tutumlarının aksine Kırım Tatarlarına karşı tavizkâr bir politika takip eden Bolşevikler Kırım'da hâkimiyetlerinin tesisleriyle birlikte Bolşevik aleyhtarı kimselere karşı şiddetli bir tenkil harekâtına giriştiler. Bolşevik gizli polis teşkilâtı Çeka tarafından yürütülen bu kızıl terörün binlerce kurbanı arasında yalnızca Beyaz Ruslar değil aynı zamanda sınıf düşmanı veya burjuva milliyetçisi olarak nitelendirilen Kırım Tatarları da yer almaktaydı³³. Bu şartlar altında bir süre önce dağlarda Beyazlar'a karşı mücadele eden Kırım Tatar partizanları şimdi de Bolşevikler'e karşı kendilerini savunmaya başladılar.

Wilson Prensipleri ve Kırım Tatarları

İstanbul'da bulunan Kırım Tatarlarının sesi durumunda olan Kırım Mecmuası'nda çıkan yazılar üzerinden takip ettiğimizde, Kırım'ın istiklâli meselesinde Brest-Litovsk'ta bir netice alamamış olan Kırım Tatarları, bu prensiplerin vaz' ettiği haklardan yararlanmak üzere kamuoyu oluşturmak ve Wilson Prensipleri Cemiyeti'nin Anadolu'da yaşayan Türk Milleti'nin hukukunu korumak amacıyla

³¹ BOA. HR. SYS, 2371/1_80

³² BOA. HR. SYS, 2373/1_79

³³ Kırımli, "Rus İdaresi Dönemi", s. 460

mücadele ettiği yolda yoğunlaşarak bir umut yeşertmeye çalışmışlardır.

Bu yazılardan birisi Safvetî Kemal Bey'in "Kırım'ın İstiklâli Milletinin Hakkı" serlevhali makalesidir³⁴. Makalede "Wilson Prensipleri Cemiyeti'nin³⁵ gâye-i mesâi ve saha-i faaliyeti ne merkezde olursa olsun bu gün tahakkuk eden veyahud tahakkuk etmesi lazım gelen bir şey varsa o da Kırım'ın istiklâli ve Kırım Türklerinin hakk-ı hayatıdır" denilerek Kırım yarımadasında Kırım Tatar nüfusun ekseriyeti oluşturduğu ve bu sebeple de Kırımlıların hakk-ı hayatının Wilson Prensiplerinin dairesinde olduğu savunulmuştur.

İstikballerini Wilson'un on dört maddelik prensiplerine bağlamış olan bütün milletler gibi Kırım Tatarları da bu haktan istifade ederek istiklâli hakkındaki ümitlerini korumak ve hür dünya tarafından Kırım'ın istiklâlinin de tasdik edileceğini beklemekteydiler.

Safvetî Kemal Bey'in üzerinde durduğu hususlardan birisi de, Kırım Tatarlarının medenîleşme hususunda göstermiş oldukları terakkî ve çabanın da hakikî manada hürriyeti hak ettiklerinin bir delili olduğu hususudur.

Aynı mecmuada Türk-Tatar Akvamı ve Wilson Prensipleri başlıklı A. K. Hatif imzalı yazıdan³⁶ da konuyu takip etmek mümkündür.

"I. Dünya Savaşı sona yaklaştıkça bütün dünyayı alt üst etmiş olan bu badirenin sonunda akdolunacak sulhun milliyet ve hukuk-ı akvam esaslarına göre tesis olunacağı ihtimali daha ziyade kuvvet kazanmaktaydı. İtilaf Devletlerinden Amerika Birleşik Devletleri Reisi Wilson bu sulhun mümkün olduğu kadar hukuk-ı gayra tecavüz etmemesini teminen defalarca irad ettiği nutuklarında bu düsturları ileri sürmüş ve kabul de görmüştür.

Brest-Litovsk'da da az çok milliyet esası kabul edilmiş olmasına rağmen Kırım Tatarlarının da istiklâl talebinde olduğu bir cümle ile görüşülmüş ancak Ukrayna'nın Bolşevik tehdidi altında bulunması sebebi ile Ukrayna'nın istiklâli kabul edilirken Kırım'ın istiklâli meselesi üzerinde durulmamıştır."

³⁴ "Kırım'ın İstiklâli Milletinin Hakkı", **Kırım Mecmuası**, Sayı: 18, s.1

³⁵ 4 Aralık 1918'de İstanbul'da kurulmuştur.

³⁶ "Türk-Tatar Akvamı ve Wilson Prensipleri", **Kırım Mecmuası**, Sayı: 13, s. 339-342

Wilson'un "Bu harbin tevliid ettiği herhangi bir arazi meselesi alâkadar olan milletlerin menfaati mucebince halledilmeli ve birbirine zıt âmâli basit bir şekilde biri diğerine bağlayacak bir anlaşma ile neticelendirmelidir." sözlerinden hareketle Kırım'ın istiklâl hakkını delillendirmek üzere ise: "Binâenaleyh âmâl-i milliyenin taalluk ettiği arazi meselesi –Wilson Prensipleri hakkıyla tatbik edildiği takdirde- o arazide alâkadar olan milletlerin menfaatine uygun bir şekilde halledilecektir. Rusya'daki Türk Tatarlar ise eskiden hür ve müstakil devletler şeklinde yaşamış oldukları arazide ekseriyet sahibi buldukları gibi en ziyade alakadar unsuru da teşkil etmişler. Onlar bu alâkalarını Rusya hercümerc olup da diğer unsurlar ve özellikle Ruslar yalnız kendilerini düşünmekle yetindikleri zamanlarda memleketlerini kurtarmak gayesini takip etmekle ispat ettiler. Memleketteki asayişin muhafazasına himmet etmekle oraların hakiki sahibi kendileri olduklarını gösterdiler. Özellikle Kırım'da, Rusya'nın inhilâli üzerine yerli Türk-Tatarlar derhal istisnasız herkesin can ve malını muhafaza için yeterli kuvvet temin ettiler. Bunun bütün masrafına da yalnız başlarına katlandılar. Memleketlerini, kendilerinin pek çok alâka ile bağlı buldukları topraklarını mümkün olduğu kadar uzun müddet muhafaza ettiler ve her şeyi yakan yıkan, ictimâi esasları yakıp yıkan Bolşevizme karşı müdafaa ettiler. İşte onların bu hareketleri o topraklarla ne kadar alâkadar olduklarını ve o topraklara sahip olmak için ne kadar hak sahibi olduklarını ispata kâfidir." diyerek istiklâllerini temin maksadıyla gayret sarf etmişlerdir. Ancak Kırım'da gelişen hadiseler ve Bolşeviklerin Kırım'ı tümü ile ele geçirmesi bu çabaları da kâğıt üzerinde bırakacak ve I. Dünya Savaşı'nın yıkıcılığı içerisinde yüz elli yıldır Rus esaretinde yaşayan Kırım Tatarları'nın bir çıkış umudu yakalamak üzere gösterdikleri faaliyetler akim kalacaktır.

EKLER

EK1

Sadrazam Talat Paşa Hazretleri'ne

Devletli efendim,

Kırım, hayât-ı siyasiyesinin en müşkil, en ağır devresini yaşıyor. Kırım siyasetinin Türk-Müslüman âmâline muvâfık bir tarzda halli ancak Devlet-i Aliye siyasetinin bu meselede göstereceği muvaffakiyete bağlıdır. Bütün manasıyla Kırım istiklâliyetini yalnız Kırım Müslümanları diliyorlar. Lakin bizim de ilmî, idârî acimiz Kırım istiklâl idâresini kurmamıza, Kırım Hükûmeti'ni teşkil etmemize mâni oluyor.

Kırım'a geldiğim ve hükûmet teşkiline memur edildiğim andan beri bütün Rus ve anâsır-ı sâire fırkalarıyla müzâkerâta giriştim. Lakin hiç birisiyle tam manasıyla anlaşmak kâbil olmadı. Sosyalistler ve Kadetler Kırım istiklâliyetini değil Kırım Hükûmeti'nde Hariciye Nezâreti'nin bulunmasını bile kabul etmediler.

Bu teşkil edilen hükûmet siyâset-i hariciyesinde üç cihet ma'tuf: Birisi Kırım'ı Almanların müstemlekesi halinde görmek. (Almanlar), diğeri Kırım'ı şimdilik büyük Rusya'ya rabt etmek (Ruslar), üçüncüsü ise Kırım'ı tamamıyla müstakil kılarak Türkiye siyâsetine isnâd ettirmek (Müslümanlar). Müslümanlar maksadlarına herkes-ten daha fazla bir acz ve müşkilatla ilerliyorlar.

Burada bulunan Alman kumandanlığı her kuvvete karşı bizi ka-tiyetle müdafaa edeceğine her cereyana yol veriyor. İsti'mâl ediyor. Bizim tesirimiz gündün güne eksiliyor. Çünkü harici siyasette Almanların ale'l-umum Ukrayna ve büyük Rusya'ya el verdikleri anlaşılıyor ve bunun dahile aksi ile muhaliflerimiz kuvvet bulurlar.

Pek muğlak ve pek müşkil mevkide nihayet yarı Müslüman ve tam Hıristiyanlarla bir hükûmet teşkil olunabildi. Bunun neticesi olarak Ukrayna'nın Akmescit'e gönderdiği Kırım valisinin buradan infikâkı temin edildi.

Bu gün muvakkaten hükûmetin memleketin dahilen asayişini temin, hayât-ı iktisâdiyesini tanzimle idare edebileceğine iman ediyor

ve bu müddet zarfında Kırım istiklâliyetini hariçte tanımak maksadıyla Berlin'e ve oradan avdette Viyana, Sofya ve İstanbul'u ziyaret etmek istiyorum.

Berlin'de Kırım istiklâliyetinin tanınmasını temine çalışmakla beraber diğer taraftan da bu müstakil devletin gerek haricî gerekse dahilî siyaseti, esasâtı hakkında konuşmak istiyorum.

Ben ve Kurultay pek hakîki hâdimleri ve vicdan-ı millet ancak bir şeyi diliyoruz ki bu da Türkiye'ye istinâdla mevcudiyetini muhafaza edecek müstakil Kırım Hanlığı'dır.

Kırım'da Müslüman hükûmeti teşkili ile diğerlerini ba'dehu hükûmete davet edebilmek için yani hükûmet dümeninin hakkıyla bizim elimizde bulunarak bizim maksadımızı canlandırması ve Kırım'da bütün devâirin Türkçe kurulması Kırım'ın müstakil hanlık olması lazımdır. Bu emeli Kırım Müslümanları meydan-ı fasla çıkarmak iktidarına değil maatteessüf alenen izhâr-ı cesâret-i medeniyesine bile mâlik değillerdir. Bu maksad-ı mukaddes ki Kırım istiklâliyetinin ve Kırım Müslümanlarının necât ve selâmetlerinin esâsıdır. Ancak Hükûmet-i Seniyye-i Osmaniye meydan-ı fiile çıkarabilecektir. **Bu onun tarihi borcu olduğu gibi istikbâlde hükûmet-i Osmaniye erkân-ı devletinden bunu talep ediyor.**

Hükûmet-i Seniyye'nin Kırım'a hanedan-ı saltanattan bir prensin nasb ve tayin olunmasını temin etmesiyle bütün Kırım siyaseti bizce matlûb bir renk ve şekle gireceğinden bunu meydan-ı fasla çıkarmak için bir an evvel burada bulunan Alman askeri yerine beş ilâ on bin Türk askerinin getirilmesini temin etmek lazımdır.

Buradaki Alman askerinin şimdiye kadar bizden ziyade başkalarına zahîr olmasına binaen günden güne sukût eden heyecan ve hiss-i millîyi canlandırmak kolay olamayacak ve memleketin muzır unsurlardan temizlenmesini temin edilemeyecektir.

Türk askerinin Kırım'a çıkmasıyla Kırım'ı Rus siyasetine bağlamak ümidi yüz-yüz elli yıl için Rusların vicdanından silinecektir ve onlar ancak o vakit bizim şerâitimizi kabul edeceklerdir.

Almanya'nın Rusya ve Ukrayna'daki mevkii gün günden küçülüyor. Bilhassa bu esnada Hükûmet-i Osmaniye'nin bu meseleye teşebbüsü muvaffakiyetle neticepezîr olabilirdi.

Almanlar Kırım'dan alacakları ganâim-i harbiyeyi aldılar. Karadeniz donanmasının da kendi nezâretleri altında bulunduğu yahut da Novorossiysk limanlarından birinde kaldırmalarına muvafakat edilirse, Kırım mahsûlât ve hububâtından memleketlerine ihrâcâtta bulunmayacaklarından Hükûmet-i Osmaniye'nin Kırım siyasetinde oynayacağı siyasi rolü esas olarak kabul ederlerse Kırım'ı işgâl-i askerî altına almasına mümâna'at etmeyecekleri bedîhidir.

Kırım mukadderâtı bizim maksadımıza muvâfık bir surette halledilse bile mevki'-i siyâsimizi kuvvetlendirmek için günden güne burada çoklaşmamız, kavileşmemiz elzendir ki bunun için de bir taraftan Dobruca ve Türkiye'de bulunan Kırımlılardan bir kısmının buraya gelmesini temin etmek icab eder.

Hülâsa olarak zât-ı fehâmet-penâhilerine şunları arz etmek istiyorum:

1- Kırım Müslümanları kendi emel ve maksadlarına hâdim millî bir hükûmet teşkiline muvaffak olarak diğer unsurları kendi mevki'-i siyasileri önünde eğiltemeyeceklerinden Kırım siyasetine Hükûmet-i Osmaniye'nin müdahalesi ve müstakil Kırım Hanlığı kurması bunun için de hanedân-ı saltanattan birisinin han nasb ve tayin edilmesi elzendir.

2- Kırım Hükûmeti'nin lisân-ı resmîsinin Türkçe olması ve bütün teşkilatının Müslüman elinde bulunması için Türkiye'den memur ve zâbitân gönderilmesi.

3- Bu emelin mevki'-i fi'ile çıkarılması için muvakkaten olsun Kırım'ın Türk işgâli-i askerîsi altına alınması.

4- Dobruca'da bulunan Kırımlıların Kırım'a getirilmesinin temini.

5- Münâsebât-ı siyâsiyemizi temin için seri'an Kırım'a bir sefir gönderilmesi.

Her ne kadar Kırım Müslümanları Hükûmet-i Osmaniye için bir gâile-i siyasiye olmak dilemiyorlarsa da beş on senelik fırsatta Devlet-i Aliyye muâvenetiyle kendi idarelerini hakkıyla hâkim olarak bi'n-netice Türk-İslam dünyasının küçük bir hadimi olabilmek ümîdine kaviiyyen iman ettiklerinden Hükûmet-i Osmaniye'nin Türkiye âtisiyle ziyâde alâkadar bulunan Kırım meselesinde müttefiki Al-

manya'ya cihan muhârebesinde döktüğü mübarek şehitler kanı hakkına en kat'î en son sözü söylemesini talep ediyorlar.

Eylül on ikisinde buradan Berlin'e hareket edeceğimden Berlin Hükümeti'nden neler istiyebileceğimize her halde Hükümet-i Osmaniye muvafakatiyle olmasını esas olarak kabul ettiğimizden Hükümet-i Seniyye'nin âmâlimizin esâsâtı olan bâlâda muharrer mevâddı kabul edip etmediğini ve mezkûr mevâddın Almanya tarafından da kabulü için kat'î teşebbüsâtta bulunup bulunmayacağını Berlin Sefâreti vasıtasıyla âcizlerine bildirilmesi için lazım gelenlere emr u irâde buyurmanızı rica ederim.

8 Temmuz 1918

Akmescid
Cafer Seydahmet

BOA. HR. SYS, 2373/5_33

EK 2

Bâbîâlî Hariciye Nezâreti

Kalem-i Mahsus

Azizim Cafer Beyefendi'ye

Rusya'daki ahvâlin sûret-i cereyan ve inkişâfına bakılırsa orada daha bir hayli inkılâbât ve tebeddülâta intizâr etmek zarureti tezâhür eyler. Binâenaleyh gâye-i milliyenizin bir an evvel temin-i husûlü emrinde fazla telaş ve isti'câle mahal görmüyorum. Sulh-i umûmiden daha hayli uzak olduğumuz meydanda ahvâl ve hadisât musırrâne [yol] takip edilmek şartıyla çok geçmeden edildiği gayenin istih-sâline daha müsâid fırsat zuhur edeceğine şüphe etmem. Bu günkü vaziyet-i umûmiyeye nazaran bütün müttetiklerimiz bir hayli ihtiyaçlarını Ukrayna hâsılatıyla tesviye etmek mecburiyetindedirler. Ukrayna ahâlisinin ve hatta hükümet-i hâzırasının vaziyeti ise ma-lumdur. Onları bir hâlet daha ziyade gücendirmek ve daha bir hayli müşkilâtın tekevvününe sebebiyet vermek bilmem ne kadar muvâfık olur? Ukrayna'da Almanların ve dolayısıyla heyet-i müttetikiyemizin vaziyeti güçleşdirecek ahvâl etbette sizin için dahi muzır olur. Bu gün Kırım istiklâli tanınmamakla ve lisân-ı resmî Türkçe olmakla bir şey kaybedilmez. Hukûk-ı İslâmiye kâsesi tamamen mevcuttur. Ma'lûm olan şerâit dahilinde fiilî bir istiklâlden müstefiddir ve oradaki vaziyet daha muvâfık fırsatlara müterâkiben gâyenizin icâbâtına göre hazırlanmağa müsâiddir. Bu vaziyetden bi'l-istifâde Almanlar ile ittifâk-ı tâm dairesinde hareket ederek şimdilik her türlü noksanlarınızı ikmâle sarf-ı gayret eylemek iktizâ eder. Bu hususta tesâdüf edeceğiniz müşkilâtı mümkün mertebe ta'dile izâleye Hükümet-i Osmaniye bütün müzâheretini va'd eyler. Şimdiden bu günkü hükümetin kaşesini değiştirip resmen istiklâl ve Kırım Hanlığı'nın tesisinde fazla ısrâr etmek ve bunun adem-i husûlünden inkisâr-ı hayâle uğramak ahvâlinde dolayı tekâmül-i tabîisine karşı yürümek demek olacağından muvâfık-ı siyaset ve hâlet bulmuyorum. Vaziyetin nezâket-i ma'lûmesiyle mütenâsib bir suretde müttetikimiz Almanya hükümeti nezdinde davanızı müdâfaadan bir an hâli kalmıyoruz ve şimdiye kadar bu hususda şâyân-ı vusûk va'adler dahi istih-sâl eyledik.

~~Gayenizin yolunda bulunmanızı ve âtiden inkıtâ'-ı ümidinize~~

~~delâlet edecek sabırsızlıklardan ihtirâz etmenizi kemâl-i chemmiyetle tavsiye ederim.~~

[Arka sayfa]

İstanbul'a geldiğiniz zaman daha açık görüşürüz. Gözlerinden öper arz-ı ihtirâm ederim azizim efendim.

23 Ağustos 1918

BOA. HR. SYS, 2373/1_81

EK 3

Kırım'ın istihlâsına ma'tûf Müslüman teşkilât-ı ictimâ'iyesi
muraahhaslarının şûrâsı

Numara: 41

25 Nisan 1918

Odesa

Ukrayna Millî Cumhûriyeti Hâriciye Nâzırı'na

Bahriye İdâresi'nin 7/19 Nisan 1918 târîhli ve 31 numaralı emir-nâmesiyle Ataman Misnikof Kırım yarımadası için muhafız-ı Ataman ve Mösyö Stopol kal'ası kumandanı ve hâl-i harbde filo kumandanı salâhiyetiyle Kırım'da bulunan Filvin Ataman ta'yîn olunmuştur. Ataman Misnikof ifâ-yı vazîfeye ibtidâr ile 9/22 ve 10/23 Nisan târîhlerinde 1, 2, 3 numaralı emirnâmelerini neşr eylemiştir.

Bir numaralı emirnâmesinde Ataman Misnikof ifâ-yı vazîfeye ibtidâr eylediğini tebliğ iderek bu emirnâmesini yalnız Filvin değil belki Stopol ve kal'asına ve bütün Kırım sevâhiline de i'lân itmiştir.

İki numaralı emirnâme ile Ukrayna bayrağının yalnız sefâ'ine değil belki kal'a burclarına ve karada bulunan muhtelif emâkin-i resmiyede çekilmesini emr itmiştir.

Üç numaralı emirnâme ile efrâd ve müteşekkil hey'etler tarafından millî Ukrayna Cumhûriyeti'ne me'mûrîn ve emvâline karşı vâki' olacak her dürlü teşebbüsât-ı müsellehanın haydudluk add olunacağı i'lân edilmiştir.

Ataman Misnikof'un emirnâmeleri Ukrayna Millî Cumhûriyeti hükûmetinin nukât-ı nazar ve efkârına tetâbuk itmekte ise bu hâl gayr-ı kâbil-i i'tirâz bir sûretde isbât ider ki Ukrayna Millî Cumhûriyeti:

Evvelâ: Kırım ahâlî-i asliyesinin kendi memleketindeki hakk-ı tasarrufunu reddetmek.

Saniyen: Meşrû' bir sûretde kendi arâzîsine hâkim bulunan millet

ile tesâdüfen oraya gelmiş gâsıb Bolşevikleri tefrîk etmemek demektir. Halbuki evvelce, gerek merkez Rada'sıyla Kırım hükûmeti arasındaki münâsebâtta ve gerek Rada'nın kânûn-ı esâsîlerinde Rada Kırım'ın Ukrayna'ya karşı istiklâl tâmmını ve Kırım Cumhûriyeti'nin hür ve müstakil devlet sıfatıyla hakk-ı mevcûdiyetini müte'addid def'alar te'yîd eylemiştir.

Ez-cümle: 1917 senesi Teşrîn-i sâni'sinde merkez Radası, Kırım Müslümanları İcrâ Komitesi merkez a'zâsından Cafer Seyyid Ahmed ve Ahmed Üzenbaşı vesâatıyla Ukrayna'nın Kırım yarım adasında hiç bir arâzî iddi'âsı bulunmadığı tahrîren bildirmiştir.

Yine mezkûr 1917 senesi Teşrîn-i sâni ayında merkez Radası için kânûn-ı esâsîsini i'lân itmiş ve kânûn-ı mezkûrda Millî Ukrayna Cumhûriyeti'nin hudûd ve arâzîsi ta'yîn olunarak harfîyen:"Millî Ukrayna Cumhûriyeti arâzîsi ekseriyeti Ukraynalılarla meskûn; Kiev, Podolya, Volpina, Çernikof, Poltava, Harkof, Ekaterinoslav ve Kırım dâhil olmayarak Tavrid eyâletlerini şâmildir" dinilmiştir.

1917 senesi Kânûn-ı evveli'nde Kırım yarım adasında umûmî, müsâvî, hafî ve bilâ-vâsita re'y esâsı üzerine intihâb idilmiş olan kurtulay, Kırım Cumhûriyeti'nin teşekkülünü merkezî Rada'ya teblîğ eylemiş ve buna mukâbil merkez Rada'sı tarafından hiç bir i'tirâz vârid olmadığı gibi Tavrid eyâletinin beş cenûbî sancağı ile iki müstakil şehir idâresinin Kırım Cumhûriyeti hudûdu dâhilinde bulunduğu beyân ve tasdik olunmuştur.

1918 Martı'nda Almanya İmparatorluğu Hâriciye Nezâreti Müsteşârı Boşe'nin Millî Ukrayna Cumhûriyeti mes'elesine mütedâ'ir izâhât-ı resmiye-i telgrafîyesinde diğer eyâletler meyânında 'Kırım dâhil olmaksızın' Tavrid eyaleti diye kayd ve zikr olunmuştur.

5/18 Nisan 1918 târihinde bütün Rusya Müslümanları askerî şûrâsı a'zâsından Osman Hidayetullah Tokoyekof ve Yusuf Hasan Natforof ile müzâkerât-ı resmiyesinde Millî Ukrayna Cumhûriyeti Hâriciye Nâzırı Gospodin Bobiniski tarafından Ukrayna'nın Kırım yarım adası üzerinde hiç bir arâzî iddi'âsı olmadığı ve olamayacağı zirâ Ukrayna hudûdlarının merkezî Rada kânûn-ı esâsîleri ve Brest-litovsk Sulh mu'âhedenâmesiyle ta'yîn idilmiş olduğu sûretinde beyânât-ı ma'lûmede bulunulmuştur.

Ukrayna Millî Cumhûriyeti'nin bu müte'addid ve vesâ'ike müstenid te'mînâtını anın son tedâbîri ile mukâyese iderek, biz Kırım'ın istihlâsına ma'tûf Müslüman teşkilât-ı ictimâ'iyeleri murahhasları şûrâsı, bu beyânnâmemizle şunu i'lân ideriz ki:

Evvelâ: Rusya'daki her milletin kendi mukadderâtını bi'z-zât ta'yîn eylemesi hakk-ı mukaddes nâmına Millî Ukrayna Cumhûriyeti hâkimiyetinin, cumhûriyet-i mezkûre hudûd arâzîsi hâricine teşmîli bi'z-zât Ukrayna Millî Cumhûriyeti'nin bu ta'yîn mukadderât-ı hakk-ı mukaddesine müsteniden vücûd bulmuş olması i'tibâriyle bir kat daha merdûddur.

Sâniyen: Kırım ve Ukrayna hükûmetleri arasında evvelce bir i'tilâf vâki' olmaksızın Millî Ukrayna Cumhûriyeti'nin Kırım yarım adasının her hangi bir noktasına kendi millî bayrağını çekmek hakkını tanımıyoruz.

Sâlisen: Müstakil Kırım Cumhûriyeti arâzîsi dâhilinde me'mûrîn-i hükûmet tayini ve Ukrayna bayrağının çekilmesi için emr i'tâsî tarîkiyle Ukrayna Millî Cumhûriyeti hâkimiyetinin Kırım arâzîsi üzerine teşmîline biz şimdiye kadar Rusya Müslümanlarına dost bulunan bir devletin tecâvüzî bir hareket nazarıyla bakıyoruz. Millî Ukrayna Cumhûriyeti'nin bu sûretle harekete karşı protesto itmekle berâber, devlet-i mezkûrenin (...) Kırım Cumhûriyeti'nin istiklâl-i tâmmına karşı her dürlü ta'arruzdan der-hâl sarf-ı nazar eylemesini elzem add ve kat'iyen talep idiyoruz. Aynı zamânda Ukrayna Millî Cumhûriyeti'nin Kırım Cumhûriyeti'ne karşı tecâvüzî tarz hareketi Kırım ile mütesânid olan bütün Rusya Müslümanlarına karşı bir meydân okumaktır.

İş bu protestonâme aynı zamânda:

Evvelâ: Almanya İmparatorluğu hariciye nâzırı

Saniyen: Avusturya-Macaristan hariciye nâzırı

Sâlisen: Osmanlı İmparatorluğu hariciye nâzırı ile

Râbi'an: Bulgaristan Krallığı hariciye nâzırı'nın ve sâbık Rusya İmparatorluğu arazisindeki Müslüman cumhûriyetleri (Tatar-Başkır Cumhûriyeti, Alaşordu ya'nî Muhtâr Kazakistan, Kafkas ve Za-Kafkas Müslüman Cumhûriyeti ile Muhtar Türkistan) hükûmetlerinin nazar-ı ittilâ'ına vaz' olunmaktadır.

Kırım'ın istihlâsına ma'tûf Müslüman teşkilâtları murahasları şûrâsı Şûrâ Re'îsi Vekîli Osman Tokoyekof	Şûrâ Re'îsi ve kurultay a'zâsından Bekir Mehmedof
---	--

BOA. HR. SYS, 2371/1